

Dansk fodboldshistorie: Var der fodbold før 1980?

David Holt Olsen

Formidlingsinspektør, Danmarks Industrimuseum

Allan B. Grønkjær

Freelancehistoriker

Publicerad på Internet,

www.idrottsforum.org/articles/olsen-gronkjaer/olsen-gronkjaer090408.html

(ISSN 1652-7224), 2009-04-08

Copyright © David Holt Olsen & Allan B. Grønkjær 2009. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det finns många mått på fotbollens storhet. I Sverige finns nästan 3.400 fotbollsklubbar med en miljon medlemmar varav en fjärdedel med spelarlicens. I hela världen lär det finnas cirka 120 miljoner registrerade spelare (varav 10 miljoner kvinnor), och i bara en handfull länder finns det sporter som är större än fotboll. I Danmark finns nästan 1.600 klubbar med drygt 300.000 aktiva spelare. Men det finns också andra sätt att mäta. Av de 611 böcker som har recenserats på idrottsforum.org handlar nästan var sjätte bok om fotboll, cirka 16 procent. Och av 228 artiklar som publicerats handlar 49, eller 22 procent, om fotboll. I föreliggande uppdatering ägnas bägge artiklarna åt fotboll, liksom en av fem recensioner. I den mån idrottsforum.org speglar idrottsforskningen i Skandinavien, så speglar inriktningen på skandinavisk idrottsforskning ganska väl fotbollens dominerande ställning i idrottsvärlden.

idrottsforum.org har det stora nöjet att i denna uppdatering inleda en ytterligare satsning på fotbollsforskning. Vi ska i fyra artiklar under 2009 fördjupa kunskaperna om fotbollens historia i Danmark. David Holt Olsen och Allan Grønkjær publicerade 2007 boken *Fodbold, fair play og forretning: Dansk klubfodbolds historie* (Turbine Forlag), en coffee table-bok med smakfull design och mycket bilder, som utgjorde en del av författarnas examensarbete vid Aarhus universitet. Boken recenserades på forumet av Arve Hjelseth. Nu går Olsen och Grønkjær vidare och vidgar perspektivet till att omfatta spelets historia också utanför klubbfotbollen. Satsningen ska ses mot bakgrund av en hitintills ganska bristfällig historisk forskning om dansk fotboll. Den första artikeln behandlar dansk fotbollshistoria före 1980, där författarna drar upp grunddragen i den danska fotbollens utveckling från introduktionen av fotboll i landet på 1870-talet. I kommande artiklar behandlas dansk fotbolls ideologi och självförståelse (publiceras 090902), skillnader och likheter mellan dansk och svensk fotbollsutveckling (091014) samt kommersialiseringen av fotbollen och spelets globalisering (091216).

Indledning

I november 2007 udgav vi bogen *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*. Vi var så heldige, at den fik bred omtale i forskellige medier, de store dagblade anmeldte den, og den blev også anmeldt i *Fortid og nutid* samt her på *idrottsforum.org*. Kritikken var overvejende positiv, om end der var forskellige indvendinger, som har inspireret os til at uddybe vores pointer her.

Bogen er opbygget både vertikalt og horisontalt, altså tematisk og kronologisk. Dels for at sikre en vis tematisk bredde i bogen, hvor man ikke hiver én teori ned over hele udviklingen. Dels for at forsøge at samle op på den forskning i fodbold, der trods alt er blevet lavet i Danmark, men som er spredt rundt i tidsskrifter, artikler, specialer, ph.d. afhandlinger med videre, og som ofte har et mere snævert fokus. Formålet har samtidig været at kridte banen op for videre forskning i fodboldhistorien ved på denne måde at trække nogle overordnede linjer, som andre efter os så kan enten bekræfte eller afkræfte: Altså at kridte banen op til kamp.

Ulempen ved formen kan åbenlyst være, at bogens røde tråd fortaber sig i detaljer og delhistorier. Det er nu ikke tilfældet, mener vi, men ikke desto mindre kan det være på sin plads at opridse og uddybe bogens hovedpointe, som er, at der er, og altid har været, en spænding mellem fodboldsamfundets normative idealer om fair play og mådehold og så den forretningsmæssige virkelighed, som allerede tidligt blev en del af fodboldverdenen. Det er dette spændingsforhold som titlen *Fodbold, fair play og forretning* hentyder til.

I den forbindelse har *idrottsforum.org* ladet os skrive fire artikler, hvor denne første vil prøve at trække de lange linjer i den danske fodboldhistorie frem til betalt fodbold indføres i 1978, men først give en forståelse af, hvor uopdyrket et felt fodboldforskningen i Danmark er, blandt andet ved at henvise til den svenske idrætsforskning, som er mere veletableret. Artiklens første del er således af historiografisk karakter, mens artiklens anden del opsummerer hovedpunkterne i den historiske udvikling frem til betalt fodbold indføres i 1978.

De næste tre artikler vil handle om: Fodboldbevægelsens selvforståelse og ideologi, udviklingen efter 1978 og kommercialiseringen af fodbolden, og hvorledes det påvirkede fodboldsamfundets selvforståelse og til sidst en sammenligning mellem den danske og svenske fodboldhistorie.

Et sportshistorisk nybrud?

Først og fremmest er det værd at bemærke, at behandlingen af fodbold rent faktisk bliver mere og mere varieret i Danmark. Det er tydeligt, at der gennem de seneste par år forekommer en reaktion og et skifte i forhold til intellektuelles berøring med fodbold. Der strømmer bøger ud, som handler om fodbold på primært hold- eller spillerniveau, skrevet af især journalister men i højere grad også af personer fra de akademiske miljøer. Det er tilsyneladende blevet mere legitimt for akademikere at skrive om fodbold, uanset hvilke områder den enkelte forfatter normalt beskæftiger sig med. Det er kendetegnende, at forfatterne skriver bøger om et emne, hvor de i høj grad selv er passionerede tilhængere. Det histo-

riske fylder ganske vist ofte ret lidt, ligesom udgivelserne, formodentlig af kommercielle årsager, ofte kun beskæftiger sig med sportshistorie fra 1970'erne og frem.

Nogle eksempler er bøgerne *Giganternes skuldre: En fortælling om Manchester United* (2008), skrevet af litteraten Søren Frank, *Madridismo: En bog om Real Madrid* (2006) af Bo Walther Kampmann, der ligeledes er litterat, og biografien *Frankie Boy* (2008) om Frank Arnesen, den tidligere danske, landsholdsspiller og nuværende talentchef i multimillionforretningen Chelsea FC, af Jens Andersen, som tidligere har skrevet bøger om Thit Jensen, H.C. Andersen med flere. Megen ros har også Joakim Jakobsens *Tynd luft* (2008) om det danske landshold ved VM i Mexico set i et mentalitetshistorisk perspektiv fået, hvor netop det landshold samt den tyske landstræner, Sepp Piontek endelig gjorde op med det danske legekompleks og amatørindstillingen.

Der er, efter vores mening, tale om et nybrud, som kan sammenlignes med, da Hans Jørgen Niensens i 1979 skrev *Fodboldenglen* og var med til at vise, at fodbolden indeholdt mere, end hvad den marxistiske, sportskritiske analyse kunne se.

Trods den stigende interesse fra akademikere for at behandle fodbold fra forskellige vinkler så er idrætsforskning stadig et område, der er lavt prioriteret. Især hvis man sammenligner danske og svenske forhold, hvor den svenske idrætsforskningstradition er mere veletableret her end i Danmark. Ved Stockholms Universitet har man en idrætshistorisk afdeling, hvor man uddanner forskere på ph.d-niveau. Men ikke bare på forskerniveau er man foran. Også den almene interesse for idræts historie er større, og Niels Kayser Nielsen har kaldt interessen for en ”veritabel folkrørelse” (Kayser Nielsen 2009:242). Der findes adskillige idrætsmuseer i Sverige med Riksidrottsmuseet i Stockholm som det største, mens vi danskere må spejle forgæves efter et sports- eller idrætsmuseum.

I de senere år er der kommet en del interessante svenske udgivelser. Sociologen Tomas Peterson har undersøgt svensk fodbold i lyset af en stigende kommercialisering og rationalisering efter amatørreglernes afskaffelse i 1967 (for eksempel Peterson 1989 og Peterson 1993). Svenske pædagoger har analyseret elementer af fodbolden, og her er det interessant at fremhæve Per Nilssons afhandling, hvor han analyserer udvalgte spilleres adfærd i forhold til spillets fair play-regler og indbyggede moral (Nilsson 1993). Bill Sund studerer i *Fotbollens maktfält* fodboldspillets udvikling fra omkring år 1900 til 1990. Fokus er i høj grad på spillestile, landshold og store klubber. Han inddrager ydermere organisations- og ideologiske forhold, hvor det er relevant i forhold til udviklingen af selve spillet (Sund 1997). *Fotbollens industri* fra 2008 er Sunds nyeste bog, og her tager han fat i markedskræfterne i forhold til fodbolden og hele den kommercielle udvikling, specielt i Sverige men drager også skandinaviske paralleller (Sund 2008).

Torbjörn Andersson behandler samspillet i fodboldverdenen mellem den borgerlige hegemoniske ideologi og kultur ”fra neden” i sin afhandling, *Kung fotboll* (Andersson 2002). Værket har været en inspirationskilde for vores analyse af dansk fodbold. Andersson skriver, at fodboldens borgerlige ideologi kom under pres fra andre befolkningsgrupper og dermed gradvist ændredes for at fastholde hegemoniet – for ikke at komme ud af takt med tiden. Ideologien forandredes væk fra det borgerlige i takt med, at sporten spredtes til andre klasser med den følgende lokal-regional og nationale rivalisering, som blandt andet satte fair play-begrebet under pres. Sportens samfundsmæssige forankring ses i dens opdragende karakter. Borgerskabet spredte fodboldspillet til arbejderklassen, så de kunne leve op til samfundets krav. På den måde blev fodbolden en borgerlig kropskulturel ytring, som i Sve-

rige kom til at konkurrere med Ling-gymnastikken (Andersson 2002:33). Som vi skal se set, har udviklingen i Danmark forløbet efter samme overordnede tendens, om end der er nogle spændende forskelle, som vi vil analysere i den komparative artikel. Fodbolden var såvel i Sverige som i Danmark en kampplads, som fik svært ved at opretholde de borgerlige idealer.

Idrætsforskningen i Danmark

Op til 1970'erne havde idræt som forskningsfelt ikke nogen interesse fra akademisk hold. Derfor blev historieskrivningen i høj grad varetaget af ildsjæle fra sportsbevægelsen selv.¹ Her behandlede man fortrinsvis én klubs historie, én spillers fortrinligheder eller ét forbunds historie. Og uden i nævneværdig grad at placere disse i en samfundsmæssig kontekst. Det man kan kalde jubilæumsgenren.²

At beskæftige sig med idræthistorie på universiteterne er en forholdsvis ny disciplin i Danmark. I 1970'erne lød parolerne fra ungdomsoprøret "Historie for folket". Man ville væk fra den "store historie", den begivenhedshistoriske tilgang til historien med fokus på den politiske historie og samfundets øverste lag.³ Ud af den kamp kom den nye social- og kulturhistorie, og som en slags underdisciplin hertil, idræthistorien. Man blev opmærksom på, at menneskers fritidsaktiviteter også havde betydning for samfundet, at de var integreret i samfundet og ikke befandt sig i et ideologisk og materielt vakuum. I første omgang interesserede man sig dog kun særdeles abstrakt for den store folkelige aktivitet, som idræt og sport er, da den tidlige marxistiske sportskritik reducerede sporten til at være et led i den kapitalistiske undertrykkelse og udbytning af befolkningen.

Idrætsforskningen i Danmark har fokuseret meget på gymnastikken, relationen mellem gymnastik og sport og idrættens sportificering. Således blev Idrætsforskning inden for universitetsverdenen i høj grad til gymnastikforskning og kun i meget ringe grad til forskning i fodbold eller sport. Der blev skabt en vis legitimitet og lydhørhed for udforskningen af det idræthistoriske felt, men fodbolden og konkurrencesport generelt har i højere grad fungeret som gymnastikkens moralsk tvivlsomme negation. Om dette skyldes den såkaldte "gårdmandslinje"⁴ i dansk historieskrivning eller den særlige idrætspolitiske situation med én organisation til konkurrenceidrætten, DIF, og én til breddeidrætten, DGI, skal vi ikke komme yderligere ind på her, da det er en helt artikel i sig selv.⁵ Dog skulle gennemgangen

1 Nogle af de tidligste eksempler er Meyer (1908-09), Hermann og Andersen (1935), Gandil, (1939), Jensen (1946) samt Alstrup (1954)

2 Der finder utallige værker, der hører under denne kategori. De mest informationsmættede, som samtidig dækker geografisk bredt, er: Kjøbenhavns Boldklub (1901), Typografernes Sportsklub (1912), Andersen (ed.) (1964), Andersen (ed.) (1956), Bülow (ed.) (1939), Hartoft (ed.) (1952), Jantzen (ed.) (1926), Lundberg (1948), Nielsen (1954), Odense Boldklub (1937), Pedersen og Samuelson (1970), Prip (1976), Staf-fensen (ed.) (1957), Søndergaard (1935), Westphall (1945)

3 1968 bruges her som et fikspunkt for paradigmeskiftet. Vi er fuldt ud klar over, at der også inden 1968 blev produceret historie, der i sin metode mere var strukturalistisk end personorienteret – blot gjorde det sig ikke gældende inden for idrætsforskningen, som på den tid ikke blev udforsket professionelt af historikere.

4 Begrebet blev introduceret af Kjærsgaard (1979)

5 Se eksempelvis Olsen (2008)

af fodboldens historie gerne understrege, at vi finder det syn på fodbolden alt for reducerende.

Fodboldforskning

Fodbold er dog ikke et fuldstændig uopdyrket felt. Først og fremmest har Hans Bonde været med til at udpege fodbolden som et værdifuldt og overset forskningsfelt. I *Fodbold med fjenden* fra 2006 gør Bonde meget overbevisende op med den forestilling, idrætsverdenen havde, og har, om idrættens politiske neutralitet. Han viser, hvorledes elasticiteten i lige netop dette slogan (det kunne egentlig både bruges som argument for ikke at have samt for at have idrætslig samkvem med nazisterne) førte DIF og DBU i en situation, hvor de i den grad blev brugt politisk af nazisterne som eksempel på mønsterprotektoratet Danmark (Bonde 2008: 425-438).

Desuden skal Johnny Wøllekærs (2001) detaljerede undersøgelse af idrætten i Odense, Verner Bruhns (1979) forskning af idrætsforhold i Esbjerg og Svend Sørensen, Flemming Skipper og Kristian K. Kristensens (2004) værk om idrætten i Thy gennem 100 år fremhæves samt Jørn Hansens (2003) *Ikke at syne men at være* om den Sønderjydske idrætsbevægelse, hvor den tætte sammenfletning af folkelig idræt og konkurrencesport understreges. Det er lokal- og regionalidrætsforskning på højt niveau. Samtidig dækker de idrætshistorien bredt, og de fokuserer på flere forskellige idrætsgrene.

Den manglende historiske bevidsthed

Også blandt journalister undrer man sig over den manglende bevidsthed om sportens historie. I Weekendavisen 13. marts 2009 skrev Marco de Los Reyes en artikel med titlen ”Uden historisk dybde”, som netop begræder den manglende tradition for at interessere sig for sportshistorie:

Når det handler om mediernes manglende interesse i det sportshistoriske, mener Frits Christensen, at det til dels skyldes, at mange sportsjournalister er for unge og uden den store indsigt i historiske forhold. Men han pointerer, at man skal tilbage i tiden for at finde de faktorer, som har størst indflydelse på, hvorfor det historiske element i Danmark fylder langt mindre, når det handler om sport end om eksempelvis politik eller film. Hvis der på TV, i bøger eller aviser, bliver set tilbage på danske film eller politikere, er det naturligt at se tilbage på 1950’erne og måske endda 1930’erne eller tidligere endnu. Men i forbindelse med sport, er det sjældent, man går længere tilbage end 1980. En del af forklaringen stammer fra 1970erne, hvor det i manges øjne ikke var *comme-il-faut* at beskæftige sig med konkurrenceidræt (Weekendavisen, 13. marts 2009, Kultur, s. 6)

Denne ringe historiske bevidsthed om så stor en folkelig og klasseoverskridende bevægelse som fodbolden er ærgerlig og unødvendig. Men en logisk konsekvens af den manglende forskning.

Som disse indledende overvejelser har vist, står det klart, at fodboldforskningen i Danmark muligvis står overfor et nygennembrud. De akademiske miljøer spirer, interessen er der både professionelt og kommercielt, men for at det kommercielle ikke skal reducere fodboldhistorie til at handle om store spillere, klubber og andre emner med åbenlyse kommercielle potentialer, så kan det være på sin plads at opsummere de lange linjer i den danske fodbolds historie for at skabe en vis historisk bevidsthed om fodboldens ophav. Der fandtes også fodbold før 1980.

Da fodbolden kom til Danmark

Fodbolden kom til Danmark fra Storbritannien i 1870'erne. Den fik først fodfæste i kostskolemiljøet på Sorø Akademi og senere Birkerød Kostskole. Herfra spredte spillet sig til Københavns Boldklub, (KB). I KB fungerede spillet primært som vinteraktivitet, da det var for koldt at spille cricket på den årstid. Her kan der med det samme tages livtag med den indgroede myte om, at spillet blev importeret til Danmark af arbejderklassen, der med deres erfaringer fra arbejdslivet om vigtigheden af sammenhold straks omfavnede fodboldspillets sammenblanding af individuelle og kollektivistiske elementer. Dette har allerede historikeren Jim Toft gjort op med før os ved at gennemgå medlemslisterne i de københavnske fodboldklubber op til århundredeskiftet. Her stod det klart, at udøverne snarere kom fra samfundets øvre lag samt nye funktionærklasser, end de kom fra arbejderklassen, og udover at fodbolden var en socialt afgrænset bevægelse, så var den også geografisk afgrænset til København. Jyder og fynboer spillede praktisk talt ikke fodbold på dette tidspunkt, men holdt sig til cricket (Toft 1993).

Den store tilstrømning af arbejdere kom først efter århundredeskiftet og kom som en konsekvens af en gennemtrufning af arbejderbevægelsens krav om kortere arbejdstid og højere løn. Den arbejdskamp var kun i sin vorden, da fodbolden kom til Danmark i 1870'erne, hvorfor det har været næsten umuligt for arbejdere at have tid og overskud til kropslige aktiviteter. Der opstod dog enkelte klubber centreret omkring fagforeningerne. I 1887 opstod en del af disse blandt malere, skomagere og typografer. Det skinner således igennem, at nogle arbejdere, de faglærte, tidligt havde råd og overskud til at deltage, mens andre ikke havde. Der mangler dog forskning for at komme til bunds i det spørgsmål. Fagboldklubberne døde hurtigt ud, og fodbold fik hverken tag i fagbevægelse eller Socialdemokratiet (Toft 1993, Bertelsen 1983). I stedet kastede arbejderne deres kærlighed på mere kraftbetonede sportsgrene som boksning, brydning, vægtløftning osv. Sportsgrene, hvor der også tidligt opstod en eller anden form for betaling til udøverne.

Fritiden kom gradvist efter århundredeskiftet, og der skete virkelig noget i 1919 (med effekt fra 1920), da man fik gennemført 3 x 8 arbejdsdagen: Altså at alle har ret til otte timers arbejde, otte timers fritid og otte timers hvile. Det var således i mellemkrigstiden, at arbejderklassen for alvor gjorde sit indtog både på tilskuerpladser og som udøvere.

Det ændrer dog ikke på, at den selvforståelse, der blev en del af fodboldbevægelsen, allerede var blevet etableret i bevægelsens formative år i 1880'erne og 1890'erne. I denne etableringsfase blev både Dansk Boldspil-Union (DBU) og Danmarks Idræts-Forbund (DIF) dannet i henholdsvis 1889 og 1896, domineret af folk fra de øvre klasser. I hvert fald på lederniveau. Som følge deraf blev organisationerne præget af borgerlige idealer om mådehold, etikette, driftskontrol og beherskelse udmøntende sig i importen af begrebet fair play og frem for alt amatørismen: At man under ingen omstændigheder måtte sammenblende penge og fritid. Amatørismen kom også fra Storbritannien, men hvor man i fodboldens moderland efterhånden havde opblødt de rigide krav under pres fra en stadigt voksende, selvbevidst arbejderklasse og tilladt amatører og professionelle at spille sammen, så kunne de danske ledere opretholde deres hegemoni langt op i det 20. århundrede.⁶

Fodbold på landet

Det er en udbredt teori, at fodboldspillet blev udviklet i byerne, mens man dyrkede gymnastik på landet. Ove Korsgaard har i pionerværket *Kampen om kroppen* fra 1982 anvendt en meget skarp skelnen mellem land og by, ifølge hvilken højskolebevægelsen introducerede Ling-gymnastikken på landet i Danmark, mens byborgerskabet og arbejderklassen holdt sig til den engelske sport. Skellene blev først opblødt efter 1950 med Danmarks overgang fra landbrugs- til industriland (Korsgaard 1997, 3. udg.: 252). Denne skelnen forplumres af detailhistorisk forskning. Andre har således før os nuanceret dette (Hansen 2003, Trangbæk 1987, Nielsen 1993, Poulsen 1996, Nielsen 1994).

Alligevel kan det være på sin plads at nævne, at fodbold blev dyrket på landet, endda ganske tidligt. Som tidligere nævnt spillede jyderne i 1890'erne stadig kun cricket i Jydsk Boldspil-Union, men en konkurrerende union, Fællesforeningen af Jydske Idrætsklubber, som primært organiserede klubber fra landet, havde fodbold på programmet. På samme måde arrangerede Fyns Gymnastik- og Idrætsforening til en vis grad også fodboldkampe for landklubberne på Fyn i 1890'erne. Fodbolden var i disse organisationer klart prioriteret under gymnastikken, men man kendte dog til spillet og spillede det. Efterhånden som Jydsk Boldspil-Union og Fyns Boldspil-Union fik interesse for fodbolden efter århundredskiftet, lukkede de mindre landforbund (Kofoed 1979, Pedersen & Samuelson 1970, Westphall 1945). Men fodbold blev der altså spillet.

Dengsede idealer kontra rå vindermentalitet

I takt med at fodbolden bredte sig både socialt til andre klasser og geografisk til hele Danmark, så skabte det en del spændinger i forhold til amatørreglerne. I en indrapportering fra turneringslederen i Sjællands Boldspil-Union fra 1903 ser man konkret spændingen mellem de normative idealer og de udøvende fra andre sociale lag:

⁶ Dette vil blive yderligere uddybet i den senere artikel om selvforståelsen i dansk fodbold.

De fleste klubber har et mangelfuldt kendskab til de regler, der skal spilles efter. Det gælder ikke alene spillets rent tekniske side, men i særlig grad hensynet til modspillerne. Den fodboldens grundsætning: man må ikke spille på manden, men kun på bolden, må stå den enkelte klub og spiller betydeligt klarere, end det for tiden gør. Ligeledes har de enkelte klubber og spillere ikke den rigtige opfattelse af dommerens stilling og deres opførsel overfor ham. Det må stå enhver klart, at hans kendelse er en uangribelig dom, og at der ikke må gøres spor af indvending mod hans domme. I den kommende sæson bør der lægges vægt på to væsentlige ting: finere sammenspil inden for de enkelte klubber og en mere nobel og human opførsel overfor modspillere (Hartoft 1952).

Denne trussel om at fair play-idealene kom i baggrunden til fordel for brutalt spil og simpel vindermentalitet, blev stedse mere konkret, jo længere man kom op mod mellemkrigstiden. Her fik lederne sværere og sværere ved at styre ånden på banen samt på tilskuerpladserne.

Stævnet

Inden vi springer op til mellemkrigstiden, må Det Internationale Stævne, ”Stævnet”, i København nævnes. Det første egentlige stævne blev arrangeret i 1904 af B93 og KB. Her inviterede klubberne udvalgte engelske hold, og de forsøgte på den måde at tjene penge på entreindtægter. Der kom løbende nye stævneklubber, men kernen af klubber var KB, B93, Frem og AB. Disse tjente en del penge og udviklede sig sportsligt til et niveau langt over alle andre klubber. Samtidig sad de tungt på lederposterne i DBU. På den måde styrede de dansk fodbold. Det var fra disse klubber DBU’s formand blev valgt, og de dikterede sågar turneringsstrukturen, så den var mest muligt favorabel for dem selv ved blandt andet at sikre dem så vidt muligt mod nedrykning. Det var dette lederskab, der kom under pres i mellemkrigstiden.

Mellemkrigstiden

I takt med at aviserne begyndte at dække sporten steg interessen for fodbolden. Flere tilskuere kom på stadion, og dermed øgedes også de store klubber og DBU’s muligheder for at tjene penge på fodbolden. Det virkede derfor stadig mere mærkværdigt, at spillerne ikke måtte få den mindste andel af indtægterne. Navnlig for de spillere fra lavere sociale lag, som måtte tage fri fra arbejde for at spille kampe. Samtidig var der rygter om, at mange spillere fik gaver og penge under bordet eller på anden måde blev belønnet, så der reelt løb danske ”pseudoamatører” rundt. Derfor indførte DBU i 1921 erstatning for tabt arbejdsfortjeneste ved landskampe. På den måde blødte man lidt op for den rigide fortolkning af amatørbegrebet og indførte et mere pragmatisk, liberalt system, der i højere grad signale-

rede en åbenhed for de forskellige samfundsklasser. Efter egen selvforståelse var man dog stadig rene amatører.

Amatøridealerne blev nærmest fremhævet stedse mere rigidt og næsten religiøst i takt med, at man gradvist, over de næste 50 år, selv undergravede samme amatøridealer. Dette gives der allerede i 1922 et eksempel på, hvor England insisterede på at stille et hold med både professionelle og amatører, da danskerne jo nu ikke var at betragte som amatører længere. Dette standpunkt accepterede DBU ikke. Man var stadig amatører! Det førte til, at Danmark isolerede sig internationalt. Danmark sendte ikke et hold til OL i 1924 i Paris, da man ikke mente, at de andre lande var ægte amatører samtidig med, at IOC ikke godkendte de danske spillere som rene amatører, men kun som 2. grads-amatører. Dette ville man ikke acceptere, så i stedet for valgte DBU at melde fra til de næste 24 års olympiader i ”splendid isolation” og med en følelse af moralsk mereværd, som skulle blive dansk fodbolds kendetegn i de næste mange år.

Dansk Arbejder Idræt

Én ting var amatørreglerne, en anden ting var den politiske situation i mellemkrigstiden. Fronterne blev trukket skarpere op. Det borgerlige lederskab blev udfordret af en stadigt mere selvbevidst arbejderbefolkning. I 1929 førte det til dannelsen af Dansk Arbejder Idræt (DAI). DAI's ærinde var dog ikke at agere rambuk for indførelsen af betalt fodbold. Tværtimod. Deres kritik gik på, at idrætten blev ledet af folk fra militæret og overklassen, at den borgerlige idræt med fokus på konkurrence og den individuelle præstation, stjernedyrkelse og rekordjagt indpodede ungdommen borgerlige værdier, samt at den borgerlige idræt pacificerede arbejderne. DAI vandt nogen udbredelse, men deres timing var uheldig, da Socialdemokratiet netop med partiprogrammet ”Danmark for folket”, skrevet af Thorvald Stauning i 1934-35, gik fra at se sig selv som et klasseparti til et folkeparti. I den henseende passede en heftig klassekampsretorik fra DAI ikke ind i projektet, og Socialdemokratiets interesse kølnede af. Partiet fastholdt dog en vis støtte til DAI for at undgå, at kommunisterne overtog projektet. Samtidig havde DBU og DIF jo netop vist en vis imødekommenhed overfor de mere jordnære arbejderkrav om erstatning for tabt arbejdsfortjeneste (DIF accepterede reglerne i 1925), og bevidstheden om sportens politiske dimension var generelt lav i arbejderkredse. Alt det førte til, at DAI tilnærmede sig DIF, og i 1937 indgik de et forlig om at kunne deltage i hinandens konkurrencer, hvor DIF mere eller mindre dikterede kravene. I 1943 blev DAI endegyldigt lagt ind under DIF's specialforbund. Noget der sikkert passede den socialdemokratiske ledelse udmærket, da det passede bedre ind i imaget som bredt favnende folkeparti.

Fodbold som velfærd

Danmark oplevede en enorm økonomisk fremgang, da verdensøkonomien kom på skinner igen i slutningen af 1950'erne. Dansk fodbold blev også berørt, og idrætten generelt nød en

større politisk bevågenhed end tidligere. Det viste sig, at den velfærdsstat, som Socialdemokratiet var ved at bygge op, så på og anerkendte fodboldbevægelsen som noget positivt og opbyggeligt. Fodbold inkarnerede det gode fællesskab og kammeratskab, og her havde man et billigt og godt redskab til at aktivere mennesker i deres fritid. Set i det lys, var en øget offentlig støtte til – og dermed større offentlig indflydelse i – sporten helt oplagt, hvad også blev tilfældet. Fodbolden blev mere og mere integreret i velfærdssamfundet, og det gav nye muligheder, men også udfordringer.

Tipslov og fritidslov

Folketinget vedtog i 1948 en tipslov, og fremover var den med til at give store summer til amatør- og breddesporten, herunder fodbolden. DBU opfordrede derfor også danskerne til, at de skulle bruge penge på at spille tips. Midlerne var umiddelbart ikke bundet op på nogen form for politiske krav og blev givet uden om finansloven, således at politikerne holdt sig i behørig afstand med en tro på, at sport holdt de unge væk fra gadehjørnerne. Det var med til at opretholde idrætsorganisationernes politiske uafhængighed. For fodbolden var tilskuddene enormt vigtige, fordi de gjorde det muligt at holde amatørsystemet kørende. Midlerne kunne jo ikke tilkomme professionelle udøvere, og det var et vægtigt argument i kampen mod betalt fodbold. Derved satte tipsmidlerne på sin vis markedskræfterne ud af spil.

Tilskuere og medier ønskede ellers en bedre vare i form af, at de danske profiler blev i Danmark til gavn for niveauet i de danske turneringer, og at landsholdet leverede bedre resultater. Imens de fleste lande omkring os indførte forskellige former for betalt eller halvprofessionel fodbold, så kørte amatørsystemet videre på offentlig støtte og med en sikker fornemmelse af egen moralsk overlegenhed.

I takt med at samfundets interesser i idrætten voksede, blev støtten gjort afhængig af krav, der skulle opfyldes. Ligeledes kom der flere love og ordninger, der gav offentlige kroner til idrætten. Fritidsloven fra 1968 er et eksempel. Den gav kommunerne mulighed for at støtte breddeidrætten, og idrætsforeninger skulle efterleve en række krav for at opnå støtte. Det var blandt andet, at der mindst skulle være et x antal børn og unge samlet til en aktivitet, og der skulle være en kvalificeret instruktør. Loven var afstedkommet af, at danskerne fik mere og mere fritid. Fritiden skulle helst bruges på noget nyttigt og opbyggeligt, så fritiden blev et begreb, som politikerne tog meget seriøst, og fritidsloven skulle gøre det muligt for alle, uanset social status, at dyrke idræt.

Den øgede fritid burde have været en fordel for fodboldbevægelsen. Medlemsantallet havde mere eller mindre været i vækst, siden fodboldens kom til Danmark, og det gav en øget fritid naturligvis sit bidrag til, men samtidig svandt tilskuerinteressen ind. Det gav bekymringer helt oppe i toppen af dansk fodbold. DBU kommenterede således i 1966:

Det kan være, det kun er et overgangsproblem. Det kan være, at man overvurderer antallet af sommerhuse, og hvad dertil hører og navnlig lysten til at piske til et sommerhus den ene weekend efter den anden. Bare det at køre ud i bil kan næppe længere være den store fornøjelse (Dansk Boldsport 1966/1).

Som citatet antyder, så fik danskerne mange andre muligheder i deres fritid, og det ramte fodbolden, hvor netop denne periode var en af de mere triste i dansk fodbolds historie. Profilerne i den hjemlige række blev masseeksporteret gratis til udlandet, og dermed var de indtil 1971 forbudt deltagelse på landsholdet, som følgelig faldt og faldt i niveau. Det eneste, der var tilbage, var en moralsk overlegenhedsfølelse, som ikke havde nogen klangbund hos yngre mennesker eller på avisredaktionerne, hvor man hellere ville underholdes end høre på skåltaler om amatørsystemets velsignelser.

Amatørsystemets deroute

Den offentlige støtte gjorde indirekte DBU og dens medlemmer, fodboldklubberne, til modtagere af de penge, hvis plads i idrætten de foragtede. De forskellige støttemuligheder åbnede blandt andet op for, at klubberne kunne aflønne trænere. Landskampe var en anden og meget givtig kilde for DBU. Ved disse kampe tjente DBU store penge på entré, ligesom de solgte transmissionsrettigheder til Danmarks Radio, DR. Landsholdet havde i starten af 1900-tallet været en dominerende magtfaktor, men i takt med Danmarks selvvalgte isolation fra det internationale fodboldsamkvem samt den rigide fastholden af amatørreglerne led landsholdet. Resultaterne blev gradvist dårligere, og vi kunne slet ikke længere måle os med de bedste nationer. Dog oplevede landsholdet stor succes umiddelbart efter 2. verdenskrigs afslutning. Mens de krigsdeltagende landes landshold lå i ruiner, blev det danske landshold ved OL i London i 1948 nummer 3, og det forstærkede troen på, at Danmark var på rette spor – amatørsporet. Succesen fik dog konsekvenser for dansk fodbold. Helt konkret forsvandt de fleste spillere fra OL-landsholdet til udlandet, hvor de tegnede professionelle kontrakter – det samme skete også efter dansk OL-sølv i Rom i 1960. Grunden de danske amatørregler måtte de ikke længere optræde på nationalmandskabet, og det svækkede landsholdspræstationerne. Tilskuernes tålmodighed blev langsomt brugt op, og folkestemningen vendte sig i samme tempo mod amatørsystemet. Systemet blev dog stadig lovprist af fodboldlederne som udtryk for en særlig moralsk renhed. Fodbolden som dyd, hvor alle lande omkring os var forskellige grader af moralsk fordærvede.

Vi har her skitseret, hvordan entreindtægter, transmissionsrettigheder og offentlig støtte gav energi til de økonomiske hjul i fodbolden. Landets fodboldledere var på den måde i gang med at underminere amatørsystemet indefra. Efterhånden tjente alle undtagen spillerne penge på fodbolden, og det satte enorme spørgsmålstejn ved de amatørregler, som DBU og flertallet af landets klubber holdt i hævd. Endnu et eksempel på dette er, at DBU i 1966 indførte et udvidet gaveregulativ som modsvar på egentlig betaling til spillerne og for at forhindre sorte penge. Regulativet tillod, at klubber kunne præmiere spillere med værige forbrugsgoder som for eksempel køleskabe. Man forsøgte altså stedse at gøre systemet mere rummeligt, så man kunne modstå presset udefra, men ved at gøre det bidrog man selv til, at systemet fuldstændig mistede sin legitimitet: Hvis det var okay at få et køleskab for at spille fodbold, hvorfor kunne man så ikke bare få rede penge?

I 1970 godkendte DBU reklamer på spilletøjet. Igen røg pengene uden om spillerne, selvom det var selvsamme spillere, der nu skulle agere reklamesøjler. Topmålet af hykleri var nået. Sædvanligvis krediteres Helge Sander og Harald Nielsens forslag om en piratliga

i 1977 for, at have sat betalt fodbold i gang i Danmark. Der var dog langt hen ad vejen tale om at løbe åbne døre ind. Amatørsystemet var forældet og havde mistet al legitimitet, undermineret som det var både indefra og udefra. Således skulle man til at omstille sig til en helt ny virkelighed, hvor det var alles kamp mod alle, og hvor kommerialisering og et benhårdt udskilningsløb skulle i gang. I den overgang mistede dansk fodbold vel troen på eget moralske mereværd? Det skulle man tro, men det gik langt fra sådan.

Opsummering

I denne indledende artikel har vi forsøgt at påvise, at fodbolden dels er et underbelyst forskningsfelt i Danmark, og at der absolut ingen grund er dertil. Der er masser af problematikker i fodbolden, som burde uddybes. Dels er det søgt påvist, at fodbolden indeholder mere end at fungere som gymnastikkens moralsk fordærvede negation. Hvor gymnastikken fungerede som et led i den politiske og kulturelle kamp mellem partiet Højre og Venstre, og som sådan blev indført i 1880'erne af selvbevidste grundtvigianere som et symbol på den selvdisciplinerede landbefolknings parathed til gennem selv(ud)dannelse, oplysning og ranke rygge at overtage mere af magten i samfundet, så kan fodboldbevægelsen ikke smykke sig med samme klare politisk-kulturelle historie eller tilhørsforhold. Fodbolden udsprang af borgerlige kredse, men har løbende tilpasset sig nye medlemsgrupper. Derfor bliver udtrykket mindre stringent og mere rodet – og ikke så lidt selvmodsigende og hyklerisk. Men dette er ikke ensbetydende med, at fodbolden er uden idealer, blot at disse konstant er til forhandling, grundet som de er i spændingsfeltet mellem fair play og forretning. Hvis ikke man holder blikket fast på denne spænding, som man kan se helt op til i dag, så er det let at reducere fodbolden til åndløs forretning og kynisk konkurrencesport. Næste artikel vil gå mere i dybden med, hvad disse spændinger har bestået af, og hvilke idealer fodboldbevægelsen har set som sine.

Litteraturliste

- Alstrup, Axel (ed.) (1954) *Sjællandsk fodbold gennem tiderne, bind 1*, Odense: Østergaards Forlag
- Andersen, Evald (ed.) (1964) *DBU 1889-1964* København: Forlaget Urania
- Andersen, Harald (ed.) (1956) *Lolland Falsters Boldspil Union 50 år* Nykøbing Falster: LFBU
- Andersen, Jens (2008) *Frankie boy* København: People's Press
- Andersson, Torbjörn (2002) *Kung Fotboll* Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Bertelsen, Anders (1983) *Frispark – den danske fodboldbevægelses historie* København: Aschehoug
- Bonde, Hans (2006) *Fodbold med fjenden – dansk idræt under hagekorset* Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Bruhn, Verner (1979) *Plint og talerstol – træk af gymnastik- og ungdomsforeningernes historie i Ribe Amt* Esbjerg: Ribe Amts gymnastik- og ungdomsforeninger
- Bülow, K. (ed.) (1939) *Akademisk Boldklub gennem 50 aar* København: Saabye Christensen
- DBU (1966/1) *Dansk Boldsport* København: DBU
- Frank, Søren (2008) *Giganternes skuldre – En fortælling om Manchester United* København: People's Press
- Gandil, Johannes (1939) *Dansk Fodbold* København: DBU
- Grønkjær A. og Olsen D. (2007) *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* Århus: Turbine forlaget
- Hansen, Jørn (2003) *Ikke at syne men at være, Sønderjysk idræt gennem 100 år* Odense: DGI-Sønderjylland.

- Hartoft, L (ed.) (1952) *Sjællands Boldspil-Union gennem 50 år* Slagelse: Sjællands Boldspil-Union
- Hermann, Aage og Andersen, Evald (1935), *Den danske idræts bog – Bind 1* København: Dansk Haandbogs Forlag
- Jakobsen, Joakim (2008) *Tynd luft* København: Gyldendal
- Jantzen, Ivar (ed.) (1926) *Kjøbenhavns Boldklub 1876-1926* København: Kjøbenhavns Boldklub
- Jensen, Creutz (ed.) (1946) *Fynsk fodbold gennem tiderne i tekst og billeder* Odense: Sportsforlaget
- Kayser Nielsen, Niels (2009) "Anmeldelse: Allan Grønkjær og David Holt Olsen: Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie" in *Fortid og nutid* 2009/1
- Kjærsgaard, T. (1979) "Gårdmandslinjen i dansk historieskrivning" in: *Fortid og Nutid*, XXVIII, hæfte 2
- Kjøbenhavns Boldklub (1901) *Kjøbenhavns Boldklub i 25 Aar* København: Kjøbenhavns Boldklub
- Kofoed, C. A. (1979) *Fyns Boldspil-Union* Odense
- Korsgaard, Ove (1997 3. Udg.) *Kampen om kroppen – dansk idræts historie gennem 200 år* København: Gyldendal
- Lundberg, Ejler (1948) *Randers Sportsklub Freja gennem 50 år 1898-1948* Randers: Randers Sportsklub Freja
- Meyer, A. C. (ed.) (1908-09) *Idrætsbogen – Populære Vejledninger i Udøvelsen af Gymnastik og dansk Idræts udarbejdede af Fagmænd* København: Chr. Erichsens Forlag
- Nielsen, Hans-Jørgen (1979) *Fodboldenglen* København: Tiderne skifter
- Nielsen, Niels Kayser (1994) "Højskole og sport – om idrætten i Vejen" in: *Magasin fra det kongelige bibliotek – Årg. 9, nr. 2*
- Nielsen, Niels Kayser (1993) *Krop og oplysning* Viborg
- Nielsen, Wilbour (1954) *Fyns Boldspil-Union gennem 50 aar* Odense: FBU
- Nilsson, Per (1993) *Fotbollen och Moralen. Et studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar* Stockholm: HLS Förlag
- Odense Boldklub (1937) *Odense Boldklub gennem 50 aar*, Odense: Odense Boldklub
- Olsen, David Holt (2008) "Fodbold som idræthistorikernes stedbarn – historiografiske pejlinger" in: *Idræthistorisk årbog 2008* Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Pedersen, Willy og Samuelson, Eyvind (1970) *Jydsk Boldspil-union 1895-1970* Vejen: JBU
- Peterson, Tomas (1989) *Leken som blev allvar. Halmstads Bollklub mellem folkrörelse, stat och marknad* Lund: Arkiv
- Peterson, Tomas (1993) *Den svengelska modellen. Svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden* Lund: Arkiv
- Poulsen, P. (1996) "Der var ungdom og kræfter, styrke og vilje – Gymnastik og skyttesagen på Silkeborgegnen og i Gødvad ca. 1869-1930" in: *Østjysk hjemstavn*
- Prip, Poul (1976) *KB gennem 100 år* København: Kjøbenhavns Boldklub
- Staffensen, Holger (ed.) (1957) *Bornholms Boldspil Union 1907-1957* Rønne: BBU
- Sund, Bill (1997) *Fotbollens maktfält: Svensk fotbollshistoria i ett internationellt perspektiv*, Solna: Svenska Fotbollförlaget
- Sund, Bill (2008) *Fotbollsindustrin: Andra upplagan*, Visby: Nomen Förlag
- Søndergaard, A (1935) *Aalborg Boldspilklub 1885-1935* Aalborg: Aalborg Boldspilklub
- Sørensen, Svend, Skipper, Flemming og Kristensen, Kristian J. (2004) *Thy i bevægelse – Idrætsliv i 100 år* Thisted: Museet for Thy og Vester Hanherred
- Toft, Jim (1993) "Fodbold mellem myter og kilder" in: *Idræthistorisk årbog* Odense: Odense Universitetsforlag
- Trangbæk, Else (1987) *Mellem leg og disciplin – gymnastikken i Danmark i 1800-tallet* Aabybro: Duo
- Typografernes Sportsklub (1912) *Typografernes Sportsklub gennem 25 Aar* København: Typografernes Sportsklub
- Walther, Bo Kampmann (2006) *Madridismo – En bog om Real Madrid* København: People's Press
- Westphall, E (1945) *Jydsk Boldspil Union i 50 aar* Århus: JBU
- Wøllekær, Johnny (2001) *Odense i bevægelse – strejftog i byens idræthistorie* Odense: Byhistorisk udvalg og SIKO